

**“Tekbîr ve Salât-ı
Ümmiye’nin yanında,
Dilkeşhâveran
makamında Salât ve
birçok ilahi ve ayinler,
şarkılar bestelemiştir.
Özellikle ilk ikisi,
çok kısa birer melodi
cümlesi içinde
yarattıkları etkinin
yoğunluğu bakımından
Türk Mûsikisinde
benzersiz bir sanat
gücüne sahiptir.”**

Segâh Tekbîr, Salât-ı Ümmiyye ve Mustafa Itrî Efendi

Üç asır önce büyük Itrî, Sevgili Peygamberimiz için, şunları yazmıştı:

“Sâyesi düşmez yere bir böyle nahl-i Tûr’sun
Mihri-âlem-gîrsin başdan ayağa nûrsun
*(Tûr dağındaki gibi gölgesi yere düşmeyen bir fidansın.
Evreni ele geçirmiş bir güneşsin, baştan ayağa nursun.)*

Tarîk-i gülzâr-ı âlem, mâlik-i mülk-i adem
Münkîrine mahz-ı mâtem mü’minine sûrsun
*(Cihanın gül bahçesini bırakmış yokluk ülkesine sahip ol-
muşsun.
İnkârcılara matem tutturur, müminleri sevindirirsin.)*

El benim dâmen senin ey Rahmeten li’l-alemîn
Şöhretim isyan benim sen afv ile meşhûrsun
*(Ey alemlere rahmet olarak gönderilen! El benim, etek senin.
İsyan ile şöhret bulan ben, affetmekle meşhur olan sensin.)*

Ya Resûlallah umarım diyesin Rûz-ı Cezâ
Gerçi cürmün çokdur amma Itrî’yâ mağfûrsun
*(Yâ Resulallah! Umarım kıyamet gününde dersin ki;
“Ey Itrî! Biliyorum suçun çoktur. Ama affedildin, suçun ba-
ğışlandı.”)*

Yazımın mukaddimesi yaptığım bu beyitler, büyük bes-tekâr Itrî’nin gönül dünyasının zenginliğini ortaya koymak için her halde kâfi gelecektir. Bu beyitler, Peygamberimiz için yazılan na’atlar içinde önemli bir yere sahiptir. Itrî bu şiiri Nûhûft makamında bestelemiş ancak bu beste günümüze kadar gelmemiştir.

Segâh makamındaki Salât-ı Ümmiyye'nin ve Tekbîr'in de bestekârı olan İtrî'yi ne kadar tanıyoruz? Bu yazının kaleme alınmasının asıl sebebi, bu soruya olumlu bir cevap verebilme çabalarına katkıda bulunmaktır. On yılı aşkın bir süredir çeşitli okullarda derslere girdim. Her okulda, öğrencilerime, İtrî diye bir ismi duyup duymadıklarını sordum. Üzülerek belirtmeliyim ki onlardan bir kez bile olumlu bir cevap almış değilim. İlk ve ortaöğretim yıllarıma dönüp düşünüyorum. Bu soru bana yöneltilmiş olsa idi, olumlu cevap verebilir miydim? Hayır. Çünkü İtrî'yi biz de maalesef çok geç öğrendik. Bu sebeple öğretmenlerin, kültür, sanat ve edebiyat bilgilerini, imkân ölçüsünde, öğrencilerine aktarmaları ve bu konularda biraz daha duyarlı olmaları gerektiğini bir kez daha hatırlatmak istiyorum. Şimdi her girdiğim derste İtrî'yi, Segâh Tekbîr'i, büyük bestekârlarımızı, önemli kültür ve sanat adamlarımızı fırsat buldukça hatırlatmak ve öğrencilerimin beyinlerine nakşetmek için çaba sarf ediyorum.

Kimdir İtrî? Bazı ansiklopedilerin, dünyanın gelmiş, geçmiş ve büyük ihtimalle de gelecek en büyük bestekârı olarak nitelendirdikleri, Beethoven'ın, onun için "Ben hayatımda böylesine üstün bir bestekâr görmedim." dediği büyük müzik dehâsı İtrî. Bine yakın eser besteleyen, fakat ne yazık ki ancak 41 bestesi elimize ulaşan İtrî 1640'ta İstanbul'da doğmuştur. Çok küçük yaşta başladığı tahsil hayatını başarıyla tamamladıktan sonra Yenikapı Mevlevihânesi'ne devam etmiş ve burada dinî mû-

sikî öğrenmiştir. XVII. asrın büyük mûsikî üstadı Hafız Post'tan aldığı derslerle mûsikî ilminde ilerleyen İtrî, klasik musikimizi zirveye çıkarmıştır. Bestekâr ve mûsikîşinas olmasının yanında, Siyâhî Ahmed Efendi'den Edebiyat ve Hat dersleri almıştır. Hat sanatında da hayli ilerleyen İtrî, bilhassa ta'lik yazıda devrin hat ustaları arasında sayılır olmuştur. Sultan IV. Mehmed'in takdirini kazanan İtrî, Enderun'a hoca olarak tayin edilmiş ve Enderun'daki talebeye mûsikî dersleri vermiştir. Eserleri İmparatorluk döneminde üç kıtada söylenen, günümüzde de milyonlarca Müslüman'ın dilinden düşmeyen İtrî'nin şahsiyetini ve eserlerini Yahya Kemal, mükemmel bir şiirle değerlendirmiştir. Şiirin ilk beyitlerinde şöyle demektedir Yahya Kemal:

Büyük İtrî'ye eskiler derler, Bizim öz mûsikîmizin piri; O kadar halkı sevkedip yer yer, O şafak vaktinin cihangiri, Nice bayramların sabah erken, Cöğü, top sesleriyle gürlerken, Söylemiş saltanatlı Tekbîr'i. Tâ Budin'den Irak'a, Mısır'a kadar, Fethedilmiş uzak diyarlardan

Bayram ve teravîh namazlarında veya her türlü etkinlik içerisinde bizlerin ve neredeyse tüm İslâm âleminin büyük bir vecd ile okuduğu, Yahya Kemal'in ifadesiyle "Saltanatlı Tekbîr" in (Allahü Ekber Allahü Ekber Lâilâhe İllallahü Vallahü Ekber Allahü Ekber Velillahî'l-hamd) ve Salât-ı Ümmiyye'nin (Allahümme salli ala seyidina Muahammedini'n-Nebiyil'ümmiyyi ve alâ âlihî ve sahbihi ve sellim.) bestecisi Buhû-

rizâde Mustafa İtrî Efendi, dünya çapında şaheserler meydana getirmiş mûsikî üstadıdır. Tekbîr ve Salât-ı Ümmiyye'nin yanında, Dilkeşhâveran makamında Salât ve birçok ilahi ve ayinler, şarkılar bestelemiştir. Özellikle ilk ikisi, çok kısa birer melodi cümlesi içinde yarattıkları etkinin yoğunluğu bakımından Türk Mûsikîsinde benzersiz bir sanat gücüne sahiptir. Mevlevihanelerde, sema törenlerinde ayinden önce okunan, Rast Na't-ı Mevlânâ, İtrî'nin, Mevlevî mûsikîsine en kalıcı katkısıdır. İtrî Efendi üç asırdır milyonlarca mü'minin dilinden düşmeyen bu muhteşem eserlerin bestekârı olarak gönüllere taht kurmuştur. İtrî hakkında bir çalışma yapan Rüştü Şardağ İtrî'nin na'ttan, türküye, tekbirden şarkıya, ayinden kantoya kadar çok geniş yelpazede eserler bestelemesinin çok önemli olduğunu vurgulayarak, şöyle der: "Bunun bir anlamı da bu büyük Müslümanın, sanat özgürlüğünü, İslâm'a aykırı değil yakışır bulmasıdır. Zamanımızın ufku dar insanların derin derin düşündürecek olan bu gerçek Müslüman'ın öncülüğüne alkış turalım."

Rüştü Şardağ'ın ifadeleri ile İtrî, hayatını büyük bir alçakgönüllülük içinde sürdüren, tasavvufçu olarak dünyaya karşı çekimser, Mevlevî olarak içine dönük, kendisi hakkında hiçbir bilgi sızdırmayacak kadar alçak gönüllü, babacan bir kimsedir. Kendi yaşamı üzerine adeta kalın bir perde çekerek namsızlığın tadını çıkarmak istemiştir. Şardağ, kaynaklarda, İtrî hakkında sınırlı bilgi bulunmasının sebebini, onun bu mütevazı kişiliğine bağlar.

Bu büyük bestekârın yeteri kadar tanınması gerekirdi. Çünkü ülkemizde yüz binlerce öğretmen; her ilçede, kasabada en az birkaç, her köyde ise en az bir cami var. Öğretmenler ile ilgili olarak düşüncemi yukarıda arz ettim. Her zaman değişik vesilelerle Ramazan, teravih, sünnet, düğün vs. her fırsatta ülke insanının neredeyse tamamı Segâh Tekbîr ve Salât-ı Ümmiyyeyi okuyor. Kimdir bu güzel nağmeleri te'lif eden? Okuduğumuz bu eserlerin sahibinin, imam-hatipler tarafından bilinmesi ve cemaate öğretilmesi gerekmektedir. Bu alt yapıya sahip olmaları için de onların eğitilmeleri çok önemlidir. İmam-hatiplerin, din ilimlerinin yanında çağın gerektirdiği bilgi donanımına sahip olmaları, yeteri kadar mûsikî, kültür, sanat, edebiyat bilmeleri, ifâ ettikleri görev açısından ne kadar lüzumlu olduğu açıktır. Yine üzülerek belirteyim ki bu konudaki kısırlığımız sebebiyle adı geçen eserleri toplu olarak icra ettiğimiz zaman nasıl bir ses kargaşası yaşanmaktadır. Segâh Tekbîr'i Hicaz makamında hatta Saba maka-

mında dinlediğimiz çok olmuştur. Oysa bu güne kadar çok söylendi. Bir kilisede ilahiler icra edilirken bu karmaşaya şahit olunmaz. Kiliseye gelenler orada okuyacakları eserleri bilirler ve koral bütünlüğe riayet ederler. Maalesef bizler her gün defalarca okuduğumuz eserlerde bile bu uyumu sağlayamadık. Sırası gelmişken bir hatamıza daha işaret etmeden geçemeyeceğim: Sözüm ona çok ünlü müzisyenlerimiz bile İtrî'nin "Tûtî-i mucize gûyem. Ne desem laf değil." adlı Yürük Semâî'sini "tuti mucize" diye okumaları yok mu? Zaten İtrî'ye ait bir bunu biliyorlar. Biraz sözlük karıştırsalar ne olur sanki?

Bir iki anekdotu hatırlatarak bu yazıya son vermek istiyorum. İlki İtrî'nin deruhte ettiği bir görev ile ilgili. İtrî IV. Mehmet'ten Esirciler Kethüdalığını istemiş ve hayatının sonuna kadar bu görevde kalmıştır. İtrî gibi duygu dolu bir insan neden esirlerle ilgili işleri yönetmekle meşgul olmak istesin? Bunun iki sebebinin olduğu nakledilir: İlki, İtrî, insan satmakla uğraşan

esnafı yola getirmek ve onların kötü muamelelerine engel olmak düşüncesi ile bu görevi istemiştir ki onun duygu dünyasına muvafık bir davranıştır bu. İkincisi de o, çeşitli milletlere mensup esirlerin millî mûsikilerine muttali olmak istemiştir.

Vaktiyle İsmet Özel ile yapılan bir söyleşiden İtrî ile ilgili bir bölümü aktarmak istiyorum. Kendisine "İtrî mi, Bach mı?" diye bir soru sorulduğunda şöyle demiştir: "Ben, Türk Mûsikîsini hep yukarıda tutarım. Fakat bana "İtrî mi büyük, Bach mı?" diye sorarsanız, "Bach" derim. Çünkü, Bach'tan sonra Beethoven var, Brahms var; ama İtrî'den sonra yok. Yani, İtrî'nin yaptıklarının üzerinde bir başarıyı göstermiş kimse yok. Ama, Türk Mûsikîsi de her şeye rağmen yaşamayı başarmıştır. Ve belki 1960 yılına kadar Türk Mûsikîsi yaşadı; bütün düşmanlıklara, bütün mahrumiyetlere rağmen. Gelgelelim bugün Türk Mûsikîsi gerçek boyutlarıyla yaşadığını söylemek mümkün değil. Bugün mûsikîsini kaybetmiş, dilini hemen hemen kaybetmiş bir toplumuz... Bu da tabii sonuçta bu toplumun baş aşağı gitmesine sebep oluyor." İtrî'den sonra da büyük bestekârlarımız gelmiştir tabii ki. Ancak İsmet Özel'in bu düşüncesi, aslında İtrî'nin büyüklüğünü açıkça ifade etmektedir ki buna katılmamak mümkün değil.

Bizlere düşen, muhteşem bir medeniyet inşa etmiş İtrî gibi nice san'atkârlarımızı iyi tanımak ve yapacağımız çalışmalarda onlardan feyz almaktır.

